

УДК 343.6

Волошина Ю.В.

аспірант

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ПОГРОЗАМ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Проаналізовано сутність загальносоціального запобігання погрозам застосування фізичного насильства, здійснено спробу дослідження понять «запобігання злочинам», «погроза застосування фізичного насильства», а також проаналізовано ряд нормативно-правових актів, що забезпечують ефективне утвердження прав і свобод людини та громадянина і соціальний та економічний розвиток населення.

Ключові слова: запобігання, фізичне насильство, погроза, загально-соціальне запобігання, соціум, насильницькі злочини.

Voloshyna Yu.V. General social prevention of threats of the use of physical violence: regulatory framework. The article analyzes the essence of general social prevention of threats of the use of physical violence, attempts to study the concepts of "crime prevention", "the threat of the use of physical violence", as well as a number of normative legal acts that ensure the effective establishment of human and civil rights and freedoms and social and economic development of the population.

Keywords: prevention, physical violence, threat, general social prevention, social, violent crime.

Постановка проблеми. Актуальність полягає перш за все у необхідності створення нормативно-правової регламентації загальносоціального запобігання погрозам застосування фізичного насильства.

Будь-яка сучасна та демократична держава відрізняється від своїх попередниць рівнем забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Рівень запобігання погрозам застосування фізичного насильства у загальносоціальному способі слугує індикатором утвердження принципів правової державності та розвитку і утвердження в конкретній державі ідеалів демократії загалом та, у свою чергу, забезпечує систематичний та стабільний розвиток будь-якої сучасної держави.

Виходячи із таких суджень, логічним є припустити, що індивідуальна безпека громадян є тим самим індикатором демократичності держави, що вирізняє останню з-поміж інших, а забезпечення індивідуальної безпеки громадян – тема, що неодноразово поставала наріжним каменем як у працях вчених, так і в законотворчій діяльності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дана тематика неодноразово поставала наріжним каменем у досліджен-

нях багатьох авторитетних вчених, зокрема: Ч. Беккарія, Є. Бафія, А. Геррі, В. Голіни, І. Даньшина, Д. Дриля, Е. Дюркгейма, А. Закалюка, А. Зелінського, А. Кетле, Ч. Ломброзо, Г. Гарда, Е. Феррі, М. Щедрина та багатьох інших.

Метою статті є дослідження загальносоціального запобігання погрозам застосування фізичного насильства. Постановка мети, у свою чергу, дозволяє окреслити перелік **завдань**, до яких належать такі: з'ясування сутності загальносоціального запобігання як превентивного заходу у боротьбі із злочинами загалом та насильством зокрема; дослідження нормативно-правових актів різної юрисдикції з метою пошуку механізмів загальносоціального запобігання застосуванню фізичного насильства.

Виклад основного матеріалу. Демократичність будь-якої держави залежить від рівня забезпеченості прав і свобод людини і громадянина. Оскільки погрози застосування фізичного насильства до інших осіб є одним із факторів, що завдають шкоди здоров'ю, особистим інтересам, а інколи навіть і життю окремих громадян, питання запобігання таким злочинам є одним із найбільш актуальних у сучасній кримінології.

Ідеї боротьби зі злочинністю переважно шляхом запобігання збагатилися новим змістом завдяки науковим працям зарубіжних і вітчизняних учених XIX–XX століть, у яких було закладено філософські, соціологічні, моральні, психологічні, соціальні, антропологічні, організаційно-управлінські, економічні та інші основи запобігання злочинності й окремих її проявів (А. Геррі, Д. Дриль, Е. Дюркгейм, А. Зелінський, А. Закалюк, А. Кетле, Ч. Ломброзо, Г. Гард, Е. Феррі та багато інших) [1].

Разом із тим про те, що краще запобігти злочину, ніж карати за його вчинення, писали і засновник теорії кримінального права Ч. Беккарія, і великий мислитель XVIII ст. Ф.-М. Вольтер та багато інших видатних вчених [2, с.178].

Окрім зазначених учених та дослідників, існує ще багато науковців, які досліджували поняття «запобігання злочинності» та дійшли різних його інтерпретацій.

На думку авторів підручника «Кримінологія: Загальна та Особлива частини» за загальною редакцією В.В. Голіни, запобіганням злочинності є сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [3].

Таким чином, належить додатково аргументувати таке: поняття профілактики злочинів на сьогоднішній день трактується по-різному, але так чи інакше усі дослідники розуміють під ним одне – систему цілеспрямованих заходів з протидії, зменшення та можливого подолання злочинності.

У свою чергу, запобігання злочинності поділяється на різновиди, серед яких є загальносоціальне запобігання злочинності та спеціально-кримінальне запобігання злочинності.

На думку багатьох авторитетних вчених, основними цілями даного запобіжного напряму є подолання або обмеження криміногенно-небезпечних

протиріч у суспільстві, поступове викорінення відомих ще з біблейських часів негативних явищ, створюваних політичними, економічними, психологічними, ідеологічними, міжнаціональними та іншими чинниками виникнення криміногенного потенціалу в суспільстві (економічні й політичні кризи, небезпечне майнове розшарування населення, необґрунтоване, навіть злочинне збагачення певних кіл громадян, безробіття, затримка заробітної плати, існування на межі виживання переважної частини населення, занепад моралі, проституція, наркоманія, алкоголізм, безпритульність тощо). Ефективність загально-соціального запобігання злочинності може бути забезпечена розумною та цілеспрямованою соціально-економічною політикою держави [1].

У свою чергу, на думку авторів підручника за загальною редакцією І.М. Даньшина, загальносоціальним запобіганням застосування фізичного насильства є комплекс перспективних соціально-економічних, культурно-виховних і правових заходів, спрямований на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин та усунення (нейтралізацію) факторів, причин та умов злочинності [4].

Звертаючись до загальних даних прес-служби Державної служби статистики, належить навести інформацію, що в Україні в період із січня по червень 2017 року було скоєно 317 633 злочини [5].

Із загальної кількості зафіксованих правоохоронними органами кримінальних проявів виділяють такі види: 36 % – тяжкі та особливо тяжкі, (зазначається, що за перше півріччя відбулося 834 умисних вбивства і замахів на вбивство, а також 1050 умисних тяжких тілесних ушкоджень – 1050, 144 зґвалтування і замаху на зґвалтування).

Крім того, зафіксовано понад 160 тисяч крадіжок, 25,6 тис. випадків шахрайства, а також по 1,6 тис. розбоїв і хабарництва.

Кількість потерпілих від злочинів у січні – червні 2017 року становила 223,7 тис. осіб, серед яких 80,9 тис. – жінки, 13,4 тис. – особи похилого віку та з інвалідністю 1 і 2 груп, 2,6 тис. – неповнолітні та 1,2 тис. – діти до 14 років.

Таким чином, логічно припустити, що певний відсоток від загальної цифри злочинів відображає злочини, що були вчинені із застосуванням погроз фізичного насильства.

У свою чергу, запобігання таким діям може полягати у декількох аспектах, а саме: попередження та профілактика вчинення таких дій окремими особами або їх групами, або посилення психологічної підготовленості та моральної стійкості потенційних жертв (спираючись на статистику, наведену вище, найбільш вразливими верствами є особи, які не досягли 14 років, жінки, неповнолітні та особи похилого віку та з інвалідністю 1 і 2 груп, але в такому випадку належить бути готовим до наслідків, які полягають майже у стовідсотковому застосуванні безпосередньо фізичного насильства, якщо злочинець не досягне бажаного злочинного результату через погрози їх застосування).

Розширяючи позицію щодо необхідності попередження та профілактики погроз застосування фізичного насильства окремими особами або їх групами

належить навести як приклад ряд нормативно-правових актів, що регламентують сталий розвиток як держави та української нації загалом, так і окремих регіонів зокрема.

Одним з найбільш фундаментальних актів у даному контексті є акт установчої влади народу – Конституція України, в преамбулі якої визначено, що спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями, приймає Конституцію – Основний закон України [6]. В тексті вказаного акта визначено увесь плюралізм і розмаїття прав і свобод людини громадянина, засади державної політики в соціальній сфері та в усіх сферах життєдіяльності загалом.

Окрім Основного Закону, існує також ряд державних цільових програм, які регламентують розвиток державної політики в різних сферах, затверджених Законом України від 18.03.2004 № 1621-IV «Про державні цільові програми».

Найбільш ефективними та необхідними в контексті загальносоціального запобігання погрозам застосування фізичного насильства є соціальні цільові програми, що передбачають розв'язання проблем підвищення рівня та якості життя, проблем безробіття, посилення соціального захисту населення, поліпшення умов праці, розвиток охорони здоров'я та освіти, а також національно-культурні цільові програми, що спрямовані на розв'язання проблем національно-культурного розвитку, збереження національно-культурної спадщини, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини [7].

Також, разом із зазначеними фундаментальними нормативно-правовими актами, належить зазначити і Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, що затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 [8].

У Стратегії детально викладено усі основні проблеми, що заважають розвитку громадянського суспільства в Україні, детально акцентовано увагу на цілях та меті вказаного документа, а оскільки прийняття такої концепції обумовлено перш за все Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, який має серед переліку основних цінностей – життя та здоров'я людини як одноособово, так і проживання груп осіб у безпечному середовищі загалом, тому це надає вказаному документу нагальної значущості.

Стратегія, як основний орієнтир в утвердженні прав і свобод людини і громадянина, перш за все виконуючи свою основну функцію, значною мірою реалізовується як механізм загальносоціального запобігання погрозам застосування фізичного насильства, оскільки виховує сучасне молоде та доросле покоління у дусі нетерпимості до застосування насильства загалом та взаємоповаги один до одного.

Разом із тим належить акцентувати увагу на Законі України від 01.07.2010 № 2411-VI «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [9], що регламентує широкий комплекс заходів по забезпеченню як соціального та економічного розвитку держави, що є наріжним каменем у загально-соціальному запобіганні погрозам застосування фізичного насильства, так й інших сфер державної політики, що спрямовані на зміцнення обороноздатності держави, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, а також багато інших.

Серед найбільш актуальних та значимих детермінант вчинення насильницьких злочинів (які є логічним продовженням злочинів із погрозами застосування фізичної розправи) М.І. Трипольська виділяє такі: 1) докорінна переоцінка колишніх цінностей і моральних принципів, усе більше визнання масовою свідомістю влади грошей, матеріального фактора як єдиної цінності; знецінювання людського життя, якщо воно не підкріплено високими матеріальними показниками; культ жорстокості; 2) безробіття, алкоголізм (що підтверджує і наведена вище статистика зареєстрованих злочинів), наркоманія, культ розпусти; 3) несприятливі житлові умови: зростання цін на житло, що унеможлиблює придбання власного житла (криміногенні конфлікти, а згодом і злочини проти життя і здоров'я, нерідко виникають між мешканцями комунальних квартир, розлученими, проте, проживаючими на одній житловій площі членами подружжя) [10].

Повертаючись до наведеного вище Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», найбільш значущими у даному контексті є положення, що спрямовані на поліпшення економічної та соціальної сфери: розвиток і зміцнення банківської системи та небанківських фінансових установ; підвищення рівня захисту прав вкладників; забезпечення економічної збалансованості розвитку регіонів, узгодженості напрямів їх розвитку із загальнонаціональними потребами; реформування житлово-комунального господарства, забезпечення доступності комунальних послуг та підвищення їх якості, залучення мешканців до управління об'єктами житлово-комунального господарства; надання громадянам упродовж усього життя соціальних гарантій на основі вдосконалення системи соціальних стандартів і пільг; подолання бідності і зменшення соціального розшарування, зокрема, шляхом сприяння самозайнятості населення, розвитку малого та середнього бізнесу, недопущення виникнення заборгованості із заробітної плати на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності; подолання бездомності громадян, безпритульності та бездоглядності дітей.

Таким чином, лише реалізуючи вказані напрямки, шляхом розробки більш детальних планів з їх втілення у життя, виділення державних коштів чи вкладів об'єднань громадян або фізичних осіб, проведення масової інформаційно-роз'яснювальної роботи серед громадян щодо поваги людської честі та гідності, неприпустимості застосування погроз та ін. можна досягти бажаного результату – зменшення злочинних посягань на громадян та перспективне викорінення такої проблеми загалом.

Разом із тим, аналізуючи нормативно-правові акти регіонального значення, належить навести до прикладу рішення Дніпровської міської ради VII скликання від 20.09.2017 року № 2/24 «Про внесення змін до рішення міської ради від 01.12.2016 № 4/16 «Про Програму економічного і соціального розвитку міста на 2017 рік» [11].

Так, у вказаному документі чітко визначено перелік витрат державних коштів на різні потреби в галузі економіко-соціального розвитку міста, серед яких найбільш позитивно вплинуть на запобігання погрозам застосування фізичного насильства такі: виділення значних коштів на побудову Дніпровського метрополітену та створення новітніх дитячих спортивних майданчиків; реконструкція нежитлових приміщень з метою обладнання в них амбулаторій загальної практики сімейної медицини; виділення значних коштів на компенсації та соціальні виплати інвалідам I–II групи, а також безпосереднім учасникам бойових дій в районі проведення антитерористичної операції, що отримали поранення, контузії, каліцтва чи захворювання.

Висновок. Таким чином, на підставі проаналізованих статистичних даних щодо вчинених злочинів у період із січня по червень 2017 року, а також дослідивши нормативно-правові акти, державні цільові програми з соціального та економічного розвитку, відповідні Закони України та рішення територіальних органів влади, належить обґрунтувати такі висновки:

– запобігання злочинності поділяється на різновиди, серед яких загальносоціальне запобігання злочинності та спеціально-кримінальне запобігання злочинності;

– дослідивши статистичні дані щодо вчинених злочинів на території України протягом декількох місяців у 2017 році, логічно припустити, що певний відсоток від загальної цифри злочинів відображає злочини, що були вчинені із застосуванням погроз фізичного насильства, що додатково аргументує актуальність вказаної тематики;

– Конституція України, профільні Закони, Стратегії та інші нормативно-правові акти, як основні орієнтири в утвердженні прав і свобод людини і громадянина, перш за все виконують свою основну функцію та значною мірою позитивно впливають на механізм загальносоціального запобігання погрозам застосування фізичного насильства і є однією з його складових, оскільки виховують сучасне молоде та доросле покоління у дусі нетерпимості до застосування насильства загалом та взаємоповаги один до одного.

Отже, виходячи із запропонованих висновків, належить підсумувати, що сучасний стан нормативного забезпечення загальносоціального запобігання вчиненню злочинів із погрозами застосування фізичного насильства знаходиться на належному рівні, але незважаючи на це, додаткової аргументації та розробки потребує створення новітніх державних цільових програм із найбільш продуктивного розподілу державного бюджету, системи соціальних виплат, збільшення прожиткового мінімуму.

Разом із тим питання соціального розвитку держави також залишається актуальним у контексті розробки профільного законодавства з метою соціалі-

льного виховання кожного окремого індивіда та системи запобігання вчиненню вказаних злочинів шляхом популяризації духу нетерпимості до фізичного насильства чи погроз його застосування.

Бібліографічні посилання

1. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. / Голіна В.В. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
2. Литвак О.М. Державний вплив на злочинність. Кримінологічно-правове дослідження / О.М. Литвак. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 278 с.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В.В. Голіни. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2009. – С. 53; Голіна В.В. Злочинності – організовану протидію. – Х. : Рубікон, 1998. – С. 4.
4. Кримінологія. Загальна та особлива частини: [підручн. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодед ; за ред. проф. І.М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
5. Злочинність в Україні: опублікована шокуюча статистика за 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2017/09/05/260751-zlochynnist-ukrayini-opublikovana-shokuyucha-statystyka-2017-rik>
6. Конституція України
7. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
8. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>
9. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
10. Трипольська М.І. Детермінанти насильницької злочинності в Україні (визначення основних причин та умов) / М.І. Трипольська // XIV Міжнародна наукова інтернет-конференція «Сучасний соціокультурний простір 2017» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/tripolska-mi-determinanti-nasilnitskoyi-zlochinnosti-v-ukrayini-viznachennya-osnovnih-prichin-ta-umov/>
11. Дніпровська міська рада // офіційний сайт / Рішення міської ради від 20.09.2017 № 2/24 «Про внесення змін до рішення Міської ради від 01.12.2016 № 4/16 «Про програму економічного і соціального розвитку міста на 2017 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/21838/rishennya-miskoi-radi-vid-20-09-2017-224-pro-vnesennya-zmin-do-rishennya-miskoi-radi-vid-01-12-2016-416-pro-programu-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvitku-mista-na-2017-rik/>

Надійшла до редакції 01.11.2017